

Çerçili Nekropolü Oda Mezarları ve Kült Alanı

Chamber Tombs of Çerçili Necropolis and the Cult Area

İbrahim ÜNGÖR*

Öz

İslâhiye ilçesi, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Amanos Dağları'nın doğu eteklerinde yer almaktadır. Doğal kaynaklar ve stratejik açıdan oldukça önemli bir konumda bulunan bölge, tarihin en eski dönemlerinden itibaren farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Paleolitik Çağ'da başlayan yerleşimler, Kalkolitik Çağ'dan sonra yoğunlaşmıştır. Bu yoğunluk Tunç Çağ, Demir Çağ, Orta Çağ boyunca ve günümüze kadar devam etmiştir. Suriye ve Anadolu'yu birbirine bağlayan ve son derece önemli olan yollar ve geçitlerin bazıları da bu bölgededir.

Bu çalışmaya konu olan Çerçili Nekropolü ilk kez 2009 yılı yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Nekropol alanı, İslâhiye ilçesinin 5 km batısında yer alan Çerçili mahallesinin batı ucunda, Amanos Dağları'nın doğu eteklerinde bulunan kayalık yamaca oyularak oluşturulmuştur. Nekropol sahasında arcosoliumlu oda mezarlar, kült nişleri ve mezar sahasının içinde kült alanı olabileceği düşünülen 24 m² genişlikte düzleştirilmiş bir alan bulunmaktadır. Yüzey araştırmaları kapsamında incelenen Çerçili Nekropolü ile bölgenin Roma dönemi, mezar tipolojileri ve ölü gömme gelenekleri araştırmalarına katkı verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amanos Dağları, İslâhiye, Roma Dönemi, Çerçili Nekropolü, Arcosoliumlu mezar odaları

Abstract

The district of İslâhiye is located in the eastern part of the Mediterranean Region, at the eastern foothills of the Amanos Mountains. This region, which is highly significant in terms of natural resources and strategically important, has hosted different cultures since ancient times. Settlements that began in the Paleolithic Age intensified after the Chalcolithic Age. This density continued throughout the Bronze Age, Iron Age, Middle Ages, and up to the present day. Some of the roads and passes that connect Syria and Anatolia, and are of great importance, pass through this region.

The Çerçili Necropolis, which is the subject of this study, was first identified during surface surveys in 2009. The necropolis area was created by carving into the rocky slope at the eastern foothills of the Amanos Mountains, at the western end of the Çerçili district, located 5 km west of the İslâhiye district. The necropolis site contains chamber tombs with arcosolia, cult niches, and a levelled area within the burial area, which is believed to be a cult space, measuring 24 square meters. The investigation of the Çerçili Necropolis, as part of the surface surveys, aims to contribute to the research on the Roman period, burial typologies, and funeral traditions in the region.

Keywords: Amanos Mountains, İslâhiye, Roman period, Çerçili necropolis, Arcosolium burial chambers

* **Sorumlu Yazar:** İbrahim Üngör (Prof. Dr.), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzincan, Türkiye. E-posta: ibrahimungor@gmail.com ORCID:0000-0002-4600-0933

Atf: Ungor, İbrahim. "Çerçili Nekropolü Oda Mezarları ve Kült Alanı." *Art-Sanat*, 21(2024): 745–770.
<https://doi.org/10.26650/artsanat.2024.21.1213522>

Extended Summary

İslahiye and its surrounding areas are one of the regions of Anatolia with a large amount of historical and archaeological studies. Nevertheless, there remains a little research related to Roman artifacts and no comprehensive studies that cover the Roman period. In 2009 we conducted surface surveys and khamosorion-style graves were discovered in the area called Leçe, located in the northern part of İslahiye. These findings were published in 2016. The tombs are dated to the 5th or 6th centuries AD. The existence of a very complex network of Roman roads has also been identified in the same place. In 2021 our surveys concluded that the road network extends to Örtülü Castle, the Beyler district of İslahiye and Nikopolis Castle in the center of the district. Also, a settlement at the foot of the Amanos Mountains and a necropolis consisting of a Tepeobası rock chamber tomb and various khamosorion tombs were identified and the related studies were published by our team in 2016. In addition, many archaeological sites of various types that date to the Roman Period have been identified. All these discoveries indicate an active Roman presence in the region and, therefore, demonstrate a need to increase the number of surveys and studies in this area. More detailed studies in 2021 were conducted in the framed chamber tombs and the area used for burial rituals by using surveys. This was a site that our team had previously been aware of when conducting the surveys. It is located on the western end of the Çerçili district about 5 km west of the town of İslahiye at the eastern base of the Amanos Mountains. It is also located about 1 km north of the Tepeobası Necropolis and it is close to the mound where the settlement from the Roman period was discovered. The chamber tombs, sacrificial niches and the area for burial rituals were made by carving out rock blocks from the southern slope of this large rocky area. The sacrificial niche is located at the western of the necropolis site. It is understood that there are two sacrificial niches here. The first niche was made by carving a rock block 1 meter above ground level. The front side of the niche faces south. The lower part of the niche has been destroyed due to road construction. The width of the base is 1,20 m and the height is 0,90 m. The second sacrificial niche is located on the north side of the same rock block. The front side of this niche faces east. An important place that we have also identified at this site is the area used for burial rituals. This area is 6x4 meters and it is in front of the entrance of Rock Chamber Tomb 5 just east of the sacrificial niches. During our examination, it was understood that this place was created specifically to facilitate the final rituals necessary before the burial of the dead. In addition, one of the important sets of tomb structures we have identified in this area is 21 rock tombs. When naming these tombs, it was necessary to use some abbreviations, starting from the west. The Çerçili Necropolis Area West is abbreviated as ÇB. The tombs located eastward from the Çerçili Necropolis Site are referred to as Çerçili Middle West, abbreviated as ÇOB, indicating the tombs located between Çerçili West and East. The necropolises to the north of this area are referred to as

ÇOB-N, and the tombs located to the north and at a higher elevation of this site are referred to as Çerçili North, abbreviated as ÇK. The tomb located in the easternmost part is abbreviated as Çerçili East or ÇD. Most of them are chamber tombs with arcosolium and klinai. Some of them are quite well preserved, while some are scarcely intact, and some are almost destroyed. Chamber tombs were created by carving out blocks of rock. In most of the graves, the entrance is narrow but long. All these entrances, however, are in a Dromos-style shape with openings on the top. The length of the dromos entrances, which are more clearly visible in the western chamber tombs, is about 2 meters. The main entrance doors of the rooms have dimensions ranging from 0,80-1 m wide and 0,60-1 m high. The width of the burial chambers varies between 6 m² and 20 m². There are 3 arcosolium carved on the east, west and north walls of the rooms. An aesthetic connection is formed within the architecture of the arcosolium in the form of an inverted triangle. The entrances of some of the burial chambers are completely closed. It was seen that they were covered with soil and olive tree saplings were planted over them. It is understood that some of the rooms have been used as storage by the villagers in the district.

Similar examples of these types of chamber tombs and areas used for burial rituals are found in Pirin/Perre in Adıyaman, Besni Yukarı Söğütlü, Gaziantep Doliche/Dülük, the Zeugma/Belkıs tombs in the districts of Oğuzeli, Yavuzeli and Araban. The framed necropolis, which we think was created to reflect aspects of the local pagan belief, cannot be dated later than the 1st or 2nd centuries AD. We believe that the chamber tombs and the site used for burial rituals discussed in this study will form a very important foundation for further studies of Roman period artifacts in the region.

Giriş

İslahiye, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Kahramanmaraş-Hatay çöküntü ovası içinde yer almaktadır¹ ve doğudan Kurt Dağları, batıdan ise Amanos Dağları ile çevrelenmiştir. Orta kısım ise ovalıktır. Ova oldukça verimli bir toprak yapısına ve su varlığına sahiptir. Dağlık bölgeler ise ovayı sulayan kaynaklara, orman varlığına, zengin flora ve faunaya sahiptir. Amanos Dağları Suriye ve Anadolu'nun iç kısımlarını bir duvar gibi ayırmaktadır². Amanoslar ayrıca Kilikya'nın doğu sınırını da belirlemektedir³.

Bu çalışmada, 2015 yılı Tepeobası Nekropolü çalışması sırasında tespit edilen⁴ ve 2021 yılı yüzey araştırmalarında detaylı bir şekilde incelenen Çerçili Nekropolü ve Kült Alanı ele alınmıştır. Nekropol, İslahiye ilçesine 5 km mesafede yer alan Çerçili mahallesinin batı ucunda bulunmaktadır. Amanos Dağları'nın doğu eteğinde bulunan Çerçili Nekropol'ü, kayalık bir tepenin güney yamacında doğu-batı doğrultusunda uzanan, alçak kaya kütleleri üzerine oyulmuş oda mezarlar⁵, nişler ve mezar içi kült alanından oluşmaktadır. Nekropolün içinde bulunduğu dar vadi, Amanos Dağları'nın zirvelerine kadar ulaşmaktadır. Nekropol alanının 50 m. güneyinde Çerçili Çayı akmaktadır. Mezarlar batıdan doğuya doğru sıralanmıştır. Alanda 21 adet oda mezar⁶, 2 adet niş ve 1 de mezar içi kült alanı olarak kullanıldığı düşünülen yer bulunmaktadır. Bazı mezar odalarında arcosoliumlar ve dromoslar vardır. Bazılarında ise arcosoliumların farklı sebeplerle tahrip olduğu tespit edilmiştir. Mezar odalarının bir kısmı mahalle sakinleri tarafından depo olarak kullanılmaktadır. Büyük olan mezar odaları ise özellikle küçükbaş hayvanlar için ağıl olarak değerlendirilmiştir. Bazı mezar odalarının giriş kısımlarının mahalle sakinleri tarafından toprakla doldurularak zeytin fidanlarının dikildiği tespit edilmiştir⁷.

- 1 Çerçili Nekropol Alanı'nda yapılan yüzey araştırmaları, Kültür Bakanlığının izni ile "Gaziantep İli ve İlçeleri Demir Çağları Yüzey Araştırması" adlı YA012703(2021) numaralı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. İbrahim Üngör yürütücülüğünde Çerçili Nekropolü'nde yapılan çalışmalara Beyazıt Söylemez, Merve Özyiğit ve Rıdvan Torun ile Kültür Bakanlığı temsilcisi Sait Uslu katılmıştır. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü, SBA-2020-737 No.lu bu projeye finansal destek sağlanmıştır.
- 2 Uluğ Bahadır Alkım, "Sam'al ile Asitawandawa Arasındaki Yol: Amanos Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyasına Dair Araştırmalar," *Belleten* XXIV 93-96 (1960), 349-396; Ahmet Ünal ve Serdar Girginer, "Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji," (İstanbul: Homer Kitapevi, 2007), 37.
- 3 Walther Ruge, "Kilikia" *RE XI* (1921), 385-389.
- 4 Tepeobası Nekropolü ve Çerçili mahallesinde yer alan Roma dönemi yerleşmesi 2015 yılında tarafımızdan tespit edilmiş ve bir makalede ele alınarak incelenmiştir. Bu çalışma sırasında Çerçili Nekropol Alanı da incelenmiş fakat herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bk. İbrahim Üngör, "Amanos Dağları Eteklerinde Bir Roma Yerleşmesi ve Tepeobası Nekropol Alanları," *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7/12 (2015), 2-30.
- 5 Kayaların oyulması ile oluşturulan mezar mimarisi hakkında bk. Nevzat Çevik, "Lykia, Pisidia, Pamphylia Kavşağında Termessos'un Uç Kalesi: Neapolis," *Cedrus VI* (2018), 448.
- 6 Bunlardan bazıları kapalı ve bazıları da tahrip olmuş durumdadır.
- 7 Mezarların konumları ve tahribat durumları hakkında ayrıntılı rapor, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne sunulmuştur.

1. Kurban Nişi

Çerçili Nekropol Alanı'nın batı uç kısmında, zemin seviyesinin hemen üstünde iki adet kurban nişi tespit edilmiştir⁸. Nişlerden ilki zeminden 1 m yüksektedir ve ön yüzü güneye bakmaktadır. Bu nişin alt kısmı muhtemelen yol yapımı sırasında tahrip edilmiştir. Kemer biçimli nişin alt tabanı 1,20 m, yüksekliği ise 0,90 m'dir. İkinci niş ise birinci niş ile aynı kaya bloğunda yer almaktadır. Bu nişin ön yüzü doğuya doğru bakmaktadır. İkinci nişin tabanı, güneye bakan ilk nişin tepe kısmı ile aynı seviyededir. Aynı kaya bloğuna oyularak yapılan nişler farklı cephelere yapıldığı için doğudan bakıldığında ilki, güneyden bakıldığında ise yüksekte olan ikincisi tam olarak görülebilmektedir. Kaya bloğu zeminden 3 m yükseklikte ve 2,80 m genişliğe sahiptir (G. 1).

G. 1: Kurban nişleri (İ. Üngör, 2021)

2. Kült Alanı

Doğu yönünde 5 No.lu mezarın giriş kısmının önünde 6 x 4 m'lik, 24 m² genişliğe sahip düz bir alan oluşturulmuştur. Burası, nişlerin doğusunda, oda mezarların olduğu kaya kütesinin üst kısmında, özellikle düzleştirildiği anlaşılan bir alandır. Bu alanın

8 Çerçili Nekropol Alanı'nda mezar dışı nişi olarak tespit edilen kurban nişleri ve diğer türdeki nişler konusunda geniş bilgi için bk. Bilal Söğüt, "Dağlık Kilikya Bölgesi Mezar Nişleri," *Olba* VII (2003), 239-240; Winfried Orthmann, "Burial Customs of the 3rd Millennium B.C. in the Euphrates Valley," *Le Moyen-Euphrate, Zone de Contactset d'échanges. Actes du Colloque de Strasbourg, 10-12 Mars 1977*, ed. Jean-Claude Margueron, (Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg, 1980), 97-105; Tuna Akçay "Olba'daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı," *Selevcia* 4 (2014), 79-94; Ayşe Aydın, "Silifke Müzesi'nden Figürlü bir duvar Nişi Bloğu" *Olba* XX (2012), 407-426.

bir kült yeri olarak kullanıldığı düşünülebilir⁹ (G. 2).

G. 2: Kült Alanı (İ. Üngör, 2021)

ÇB 1 No.lu mezar: Bu mezar odası nişlerin bulunduğu kaya bloğunun hemen 4 m doğusunda yer almaktadır. Kuzey-güney uzantılı arcossoliumlu mezardır. Tek odalıdır. 2,90 x 3,50 m ölçülerindedir. Dikdörtgen planlıdır. Giriş kapısı güneydendir. Kapı

9 Eski Çağ'ın birçok toplumunda olduğu gibi Roma'da da ritüeller sadece ölüm ile sınırlı olmamıştır. Doğum ve doğum gibi insan hayatını derinden etkileyen durumlarda da ritüeller sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bk. Tuna Akçay, *Arkeolojik Veriler Işığında Antik Çağ'da Kurban Ritüeli* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021), 16. Ancak Roma döneminde yapılan ritüellerin en önemlisi ve görkemli olanı, mezarlarından da anlaşılacağı üzere, cenazeler için yapılan ritüellerdir. Bireyin yaşamının sona ermesinin ardından birtakım ritüeller organize edilmiştir. Bu ritüeller arasında ise kurban geleneği yaygın bir uygulamadır. Ölünün mezara gömülmesinden hemen sonra mezar alanında bir kurban kesilmiştir. Bk. Aynur Civelek, "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri," *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 124 (2007), 71-80. Roma'da ölüm ile ilgili gelenekleri uygulayabilmek için mezarlık alanlarına ufak tefek mimari unsurlar yapılmıştır. Kaya mezar tipinde nekropol alanlarındaki kurban ritüeli ile ilgili mimari unsurlardan birini de açık hava ayin alanlarıdır. Bu alanlar, Olba kazılarında gün yüzüne çıkarılan ritüel alanlarındaki gibi mezarlarla ilişkili olabilmekte ya da mezar alanından bağımsız bir şekilde yapılabilmektedir. Bk. Tuna Akçay, *Olba'da Ölü Kültü* (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 2018). Bir kült alanı olarak mimari düzenlemesi yapılan bu kısımların mezar ziyaretlerinde de kullanıldığı bilinmektedir. Bk. Jocelyn Mary Catherine Toynebee, *Death and Burial in the Roman World* (New York: Cornell Üniversitesi Yayınları, 1971), 50-51, 62-63; Richard P. Saller, *Patriarchy, Property and Death in the Roman family* (Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1994), 95-101; Hugh Lindsay, "Eating with the Dead: The Roman Funerary Banquet," *Meals in a Social Context: Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*, ed. Inge Nielsen and Hanne Sigismund Nielsen (Aarhus: Aarhus Üniversitesi Yayınları, 1998), 67-80; Katherine Dunbabin, *The Roman banquet: Images of Conviviality* (Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2003), 130-140; Regina Gee, "From Corpse to Ancestor: The Role of Tombside Dining in the Transformation of the Body in Ancient Rome," *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs* ed. Fredrik Fahlander ve Terje Oestigaard (Oxford: Archaeopress Archaeology Yayınevi, 2008), 59-68; Yasemin Er ve Bilal Söğüt, "Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki kaya mezarları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 5 (2005), 103. Roma nekropollerinin bir geleneği olarak bilinen Olba-Diocaesarea ve Korykos Nekropollerindeki bazı mezarların önünde görülen küçük avlulara, bahçelere (cepotaphium), yalaklara (piscinae) ve kanallara (canalae) İsauria Bölgesi'nde, kısmen de olsa bölgenin batı ucundaki Adrassos'ta (Balabolu) rastlanmaktadır. Osman Doğanay, *Isauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri* (Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2009), 304.

açıklığı 1,50 x 1,70 m'dir. Mezar odasının kuzey, doğu ve batı cephelerinde arcosolium nişleri ve klineler yer almaktadır. Kuzey ve batı cephelerdeki kısmen sağlam kalabilen yatak bölümlerinden kline yataklarının 0,50 m genişlikte olduğu belirlenmiştir. Ancak bu bölümler oldukça tahrip olmuş durumdadır¹⁰ (G. 3).

G. 3: ÇB 1 No.lu mezar ve planı (İ. Üngör, 2021)

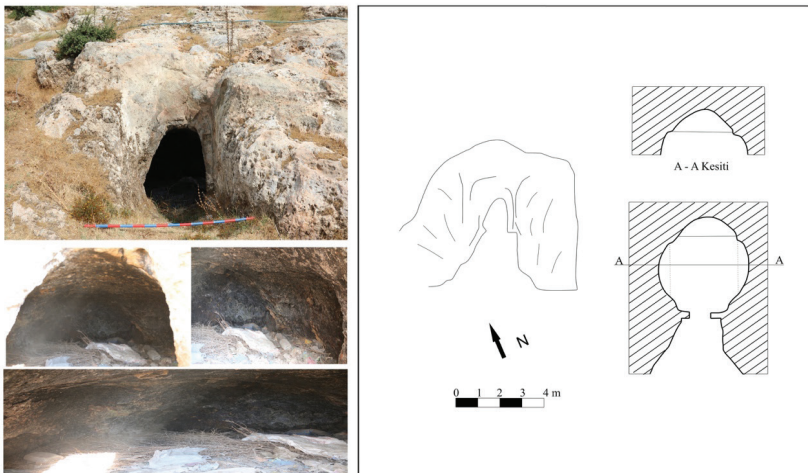
ÇB 2 No.lu mezar: 1 No.lu mezardan doğuya doğru gidildiğinde rastlanılan ikinci mezardır. Doğal sebeplerle büyük tahribat gördüğü anlaşılan odanın kuzey-güney yönünde derinliği 2,90 m, eni 3,50 m, yüksekliği 1,70 m'dir. Bu ölçülerin tahribat sebebiyle değişmiş olduğu açıkça görülmektedir (G. 4).

¹⁰ Çerçili Nekropol Sahası dar ve uzun bir alana yayılmıştır. Çerçili Nekropolü, kurban nişi ve kült sahası en batıda yer alan kurban nişi ile başlamaktadır. Bunun hemen doğusunda nekropol sahası yer almaktadır. Burası genişçe bir kayalıktan oluşmaktadır. Bu sahadan doğuya doğru 50 m kadar gidiildiğinde diğer mezarlar görülmektedir. Buradan 100 m daha doğuda ise bir mezar daha vardır. Bunlardan bir kısmı yol esas alındığında zemin seviyesinde, bir kısmı ise kuzeye doğru yamacın yükselen kısımlarına oyularak yapılmıştır. Bu sebeple en batıdan başlanarak bazı kısaltmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çerçili Nekropol Alanı Batı: ÇB olarak kısaltılarak adlandırılmıştır. Çerçili Nekropol Sahası'nın doğusuna doğru gidiildiğinde yer alan mezarlar, Çerçili Batı kısım mezarlar ile doğu arasında orta kısımda yer alan mezarlar anlamında Çerçili Orta Batı, yani ÇOB olarak kısaltılarak adlandırılmıştır. Bu alanın kuzeyinde yer alan nekropoller ise ÇOB-K; yine bu sahanın kuzeyinde ve yüksekte yer alan mezarlar ise Çerçili Kuzey anlamında ÇK; en doğuda yer alan mezar ise Çerçili Doğu anlamında ÇD olarak kısaltılmıştır.

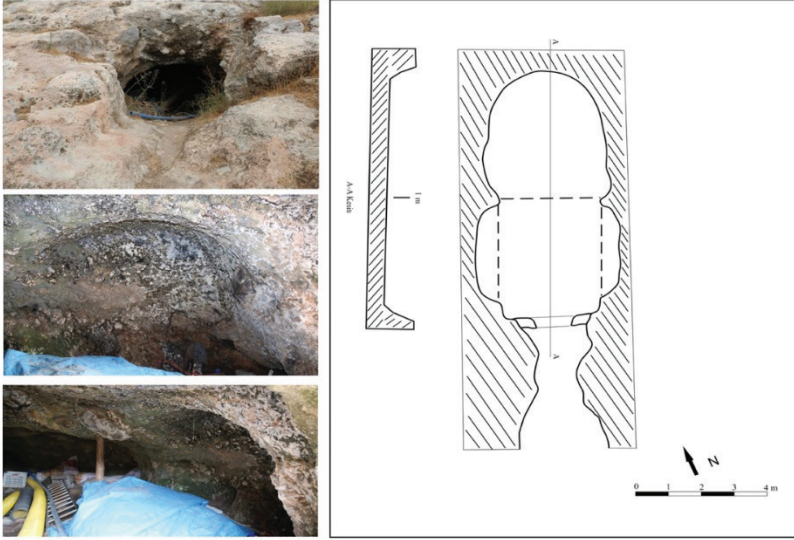
G. 4: ÇB 2 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇB 3 No.lu mezar: Bu mezar odası batıdan doğuya doğru üçüncü sırada yer almaktadır. Kuzey-güney uzantılı arcosoliumlu mezardır. Tek odalıdır. 3,10 x 3,70 m ölçülerindedir. Dikdörtgen planlıdır. Giriş kapısı güneydendir. Kapı açıklığı 0,70 x 1,10 m'dir. Mezar odasının ön tarafında önceki mezarlardan farklı olarak dromos vardır. Mezar odası zeminden aşağı doğru alçalmaktadır. Mezar odasının içinde doğu, batı ve kuzey duvarlarında arcosoliumlar bulunmaktadır. Odanın tabanı toprak ve çöp ile dolduğu için tam ölçülerini almak mümkün olmamıştır. Bu mezar odasının mahalle sakinleri tarafından depo olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (G. 5).

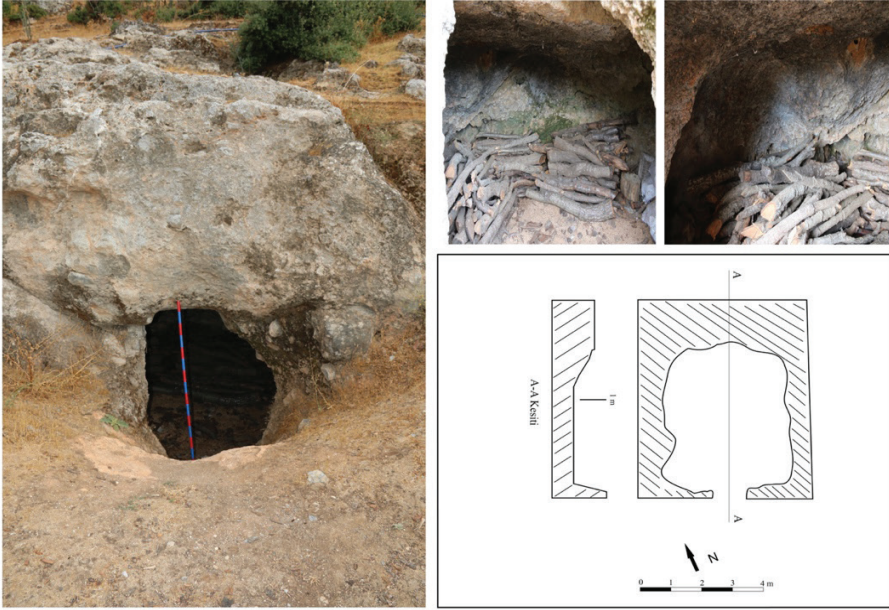
G. 5: ÇB 3 No.lu mezar ve planı (İ. Üngör, 2021)

ÇB 4 No.lu mezar: Batıdan doğuya doğru gidildiğinde dördüncü sırada yer alan mezardır. Bu mezar odasına girişi sağlamak için kabaca yapılmış bir dromos oluşturulmuştur. Bu kısım 3,50 m uzunluktadır. Üstü tamamen açık olan dromosun eni 1 m'den 1,70 m'ye kadar değişmektedir. Mezar odasının kemer biçimindeki ana girişinin açıklığı 1,80 x 1,40 m'dir. Mezarın iç kısmı kuzey-güney yönünde 9,60 m, doğu-batı yönünde ise 4,80 m'dir. Mezar odasının kuzey, doğu ve batı duvarlarında arcosoliumlar bulunmaktadır. Arcosoliumların kemerleri görünür durumdadır. Bu odanın da mahalle sakinleri tarafından depo olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (G. 6).

G. 6: ÇB 4 No.lu mezar ve planı (İ. Üngör, 2021)

ÇB 5 No.lu mezar: Giriş kısmı, kayanın tabana doğru 1 m oyulduktan sonra, kaya bloğunun güneye doğru oyulması ile oluşturulmuştur. Zeminin 1 m altında yer alan giriş açıklığının yüksekliği 1,50 m, eni ise 1,10 m'dir. Mezar odası küçük boyutludur. Bu oda 4 x 5 m ölçülerindedir. Tavan kısmı iyi bir şekilde düzleştirilmiştir. Bu mezar odasının da mahalle sakinleri tarafından odun deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (G. 7).

G. 7: ÇB 5 No.lu mezar ve planı (İ. Üngör, 2021)

ÇB 6 No.lu mezar: Doğu yönünde altıncı mezardır. 5 No.lu mezara göre oldukça küçük bir girişi bulunmaktadır. Güney tarafında dromos olan bu mezar toprak dolgu ile kapatılmıştır. Bu sebeple mezar ölçüleri alınamamıştır. Dromosun eni 1,10 m ve uzunluğu 1,60 m'dir. Mezar odasının girişi ise toprak dolgu ile tamamen kapalıdır (G. 8).v

G. 8: ÇB 6 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇOB 1 No.lu mezar: Çerçili Nekropol Alanı'nın 70 m kadar doğusunda, dağın kuzey yamacının yüksekte olan kısmındaki kayaya oyularak oluşturulmuştur. Mezarın sadece giriş bölümü tespit edilebilmiştir. Alan tamamen otlarla örtülü ve toprak dolgu ile kapalı olduğu için ölçüleri alınamamıştır. Doğal sebeplerle tahribatin olduğu anlaşılmıştır (G. 9).

G. 9: ÇOB 1 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇOB 2 No.lu mezar: ÇOB 1 No.lu mezarın 5 m doğusunda tespit edilmiştir. Kemer şeklindeki girişi görülebilen mezarın doğal sebeplere bağlı olarak taş ve toprak malzeme ile tamamına yakını kapalı durumdadır (G. 10).

G. 10: ÇOB 2 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇOB 3 No.lu mezar: Bu mezar odasının üzerinde bir köy evinin yıkıntısı yer almaktadır. Bu sebeple oldukça tahrip olmuş durumdadır. Zemin seviyesinde sadece giriş kısmının tahrip olmuş bir bölümü görülebilir durumdadır.

ÇOB-K 1 No.lu mezar: Bu mezar odası, batı-orta bölümde bulunan mezarların kuzey iç kesimde yer almaktadır. ÇOB 2 No.lu mezarın kuzey üst kısmına oyularak

yapılmıştır. Mezarın dışarıdan sadece tahrip olmuş ve kapalı olan giriş kısmı tespit edilebilmektedir (G. 11).

G. 11: ÇOB-K 1 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇOB-K 2 No.lu mezar: Bu mezar diğerleriyle benzerlik göstermektedir. Tamamen kapalı olduğu için ölçüleri hakkında bilgi vermek mümkün değildir.

ÇOB-K 3 No.lu mezar: Mezar sahasının orta-kuzey kesiminde yer alan bu mezar odası kaya bloğunun yapısına uygun olarak yapıldığından iki bölmeli gibi görünmekle birlikte tek odalı bir mezardır. Odanın taban kısmı toprak dolgu ile doludur. Doğu, batı ve kuzey duvarlarda üç arcosolium ve bunlara ait klineler görülebilmektedir. Bu mezarda doğal sebeplere bağlı olduğu anlaşılan ciddi bir tahribat göze çarpmaktadır (G. 12).

G. 12: ÇOB-K 3 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 1 No.lu mezar: Bu mezar odası ÇB 3 No.lu mezarın 4 m kuzeyinde yer almaktadır. Giriş kısmı kaya bloğu alta doğru oyularak oluşturulmuştur. Mezarın giriş açıklığı 1,10 m, derinliği 1 m'dir. Odanın iç kısmı kuzey-güney yönünde 3,30 m'dir. Mezar odasının tabanının 1 m'den daha fazla toprak dolgu ile kaplı olduğu anlaşılmıştır (G. 13).

G. 13: ÇK 1 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 2 No.lu mezar: Bu mezar odası, ÇK 1 gibi kaya bloğunun tabana doğru oyulması ile oluşturulmuştur. Giriş açıklığının eni 0,70 m ve yüksekliği 1,40 m'dir. Odanın iç kısmında önemli ölçüde tahribatın olduğu görülmektedir. Oda 3,50 x 4 m ölçülerindedir. Arcosolium ve kline kısımlarının tahrip olduğu anlaşılmaktadır (G. 14).

G. 14: ÇK 2 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 3 No.lu mezar: Giriş kısmı ÇK 1 ve ÇK 2 gibi kayanın tabana doğru oyulması ile yapılmıştır. Girişin eni 0,80 m'dir. Mezarın girişi toprakla kapatılmış ve üzerine zeytin fidanı dikilmiştir (G. 15).

G. 15: ÇK 3 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 4 No.lu mezar: ÇK 3 No.lu mezar gibi toprak dolgu ile doldurulmuştur. Giriş kısmının açıklığı 0,70 x 1,20 m'dir (G. 16).

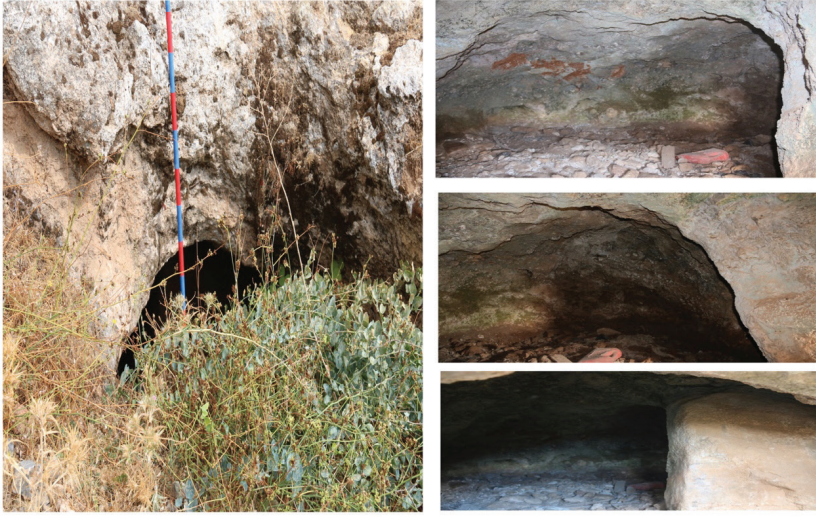
G. 16: ÇK 4 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 5 No.lu mezar: Bu mezarın giriş kısmı toprak ile dolu durumdadır. Giriş kısmı 0,90 m olan mezarın, 0,60 m derinliğe kadar olan kısmı açıktadır (G. 17).

G. 17: ÇK 5 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 6 No.lu mezar: Kemer şeklinde oyularak oluşturulmuş bir girişi bulunmaktadır. Kuzey mezarlar olarak adlandırdığımız mezar odaları içinde en büyüğüdür. Mezar odasının girişinin eni 1,30 m ve yüksekliği 0,80 m'dir. İki bölmeli gibi görünen odanın içinde arcosolium yapıları tahrip olmuş durumdadır. Mezar odasının taban kısmının, tavan ve duvarlardan kopan kaya parçaları sebebiyle dolduğu anlaşılmaktadır (G. 18).

G. 18: ÇK 6 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 7 No.lu mezar: ÇK 4 ve ÇK 5 No.lu mezarlarda olduğu gibi toprak dolgu ile doldurulmuştur. Kaya bloğu, 1,20 x 2,80 m oyularak dromos oluşturulmuştur. Toprakla dolu olan bu kısmın derinliğini ölçmek mümkün olmamıştır. Bu kısımda K4, K5'te olduğu gibi bir zeytin fidanının dikildiği görülmektedir (G. 19).

G. 19: ÇK 7 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 8 No.lu mezar: Kaya bloğu oyularak yapılan giriş kısmı tamamen toprakla kaplıdır. Bu mezar odasının girişine de zeytin fidanı dikildiği görülmektedir (G. 20).

G. 20: ÇK 8 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇK 9 No.lu mezar: Mezarın güneye bakan ön kısmı düzleştirilerek geniş bir alan oluşturulmuştur. Mezar odasının ön kısmında dromos bulunmaktadır. Eni 0,90 m, derinliği 1,20 m olan mezarın içinde çökme olmuştur. Bu sebeple olması beklenen arcosolium ve klinelerin yok olduğu anlaşılmaktadır. Bu mezar odası da mahalle halkı tarafından depo olarak kullanılmaktadır (G. 21).

G. 21: ÇK 9 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

ÇD 1 No.lu mezar: Bu mezar, Çerçili Nekropolü'nün en doğusunda yer almaktadır. Yol seviyesinin 1 m kadar üzerinde bulunmaktadır. Diğerleri gibi kaya bloğu oyularak oluşturulmuştur. Yol çalışmaları sırasında giriş kısmı tahrip edilmiştir. Girişin bu kısmının beton dökülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır (G. 22, G. 23, G. 24. ve G. 25).

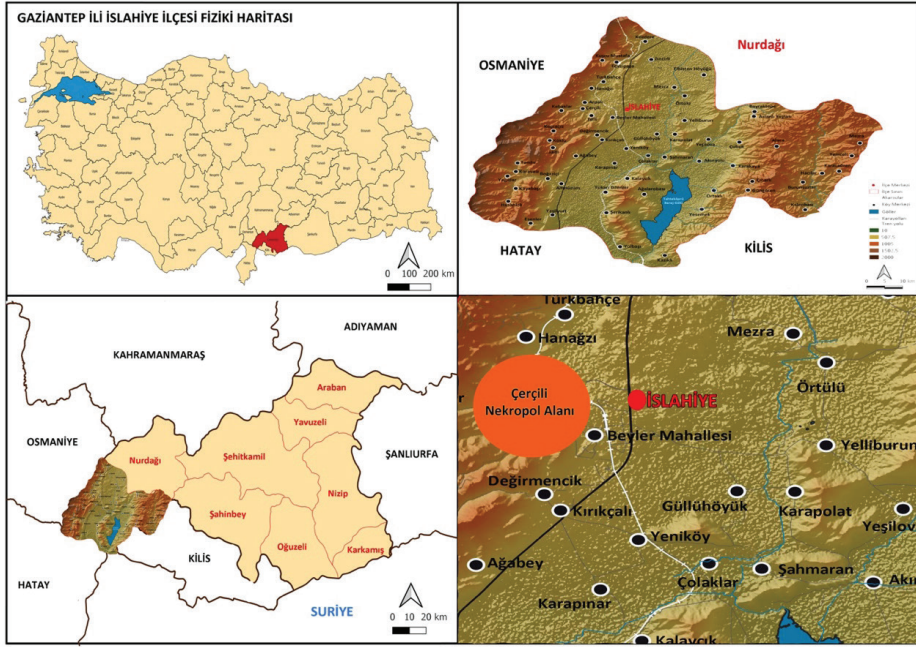
G. 22: ÇD 1 No.lu mezar (İ. Üngör, 2021)

G. 23: Çerçili Nekropol Alanı hava fotoğrafı (İ. Üngör, 2021)

G. 24: Çerçili mahallesi bağlık alanda bulunan mozaik (İ. Üngör, 2009)

G. 25: Çerçili Nekropol Alanını Gösteren Harita (İ. Üngör, 2023)

3. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Eski çağlarda farklı halklara ev sahipliği yapan Anadolu’da pek çok mezar ve kült mimari tipi ortaya çıkmıştır. Bu mezar ve tapınak tipleri arasında kalıcılığı ve çoğu zaman görkemli yapıları ile günümüze kadar ulaşan kaya mezarları oldukça ilgi çekmektedir. 2009 yılında, Amanos Dağları’nın doğu eteklerinde ilk kez yapılan ve 2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile tekrar başlanan yüzey araştırmalarında farklı dönemlere ait arkeolojik merkezler arasında önemli nekropol sahaları da tespit edilmiştir¹¹. Bunlar arasında kaya oda mezarlar da yer almaktadır. İslahiye ilçesinin Çerçili Mahallesinde tespit edilen ve bu çalışmada tanıtılmaya ve değerlendirilmeye çalışılan kutsal alanlar ve Çerçili Nekropol sahasının Roma dönemi açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği üzere Dağlık Phrygia¹², Olba¹³, Pamphylia¹⁴,

11 İbrahim Üngör, **İslahiye ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi** (Ankara: Gece Kitaplığı, 2014); İbrahim Üngör, “Gaziantep/İslahiye Bölgesi Oyuğu Tekne Mezarları,” **Belgü** 2/3 (2016), 73-88.

12 William Mitchell Ramsay, “A Study of Phrygian Art, part II”, *The Journal of Hellenic Studies* X (1889), 147-189; Rifat Eser Kortanoğlu, “Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları” (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006), 34.

13 Emel Erten, “Mersin, Silifke, Olba Yüzey Araştırması-2003,” *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı II* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005), 11-22; Kortanoğlu, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*, 53; Tuna, Akçay, “Olba Mezarlık Alanları,” *Seleucia* 2 (2012), 67-104.

14 Ahmet Vedat Çelgin, “Termessos Kenti Nekropolleri,” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990), 148; Asuman Baldran ve Erdener Pehlivan, “Arcosoliumlu Mezarlar Üzerine Değerlendirme: Lykaonia’dan İki Örnek,” *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10 (2022), 153-168.

Lykia¹⁵, Kommagene¹⁶, Dağlık Kilikya¹⁷ ve Nizip¹⁸ gibi Çerçili Nekropolü'ne çok uzak olmayan bölgelerde de arcosoliumlu kaya mezarları tespit edilmiştir¹⁹.

Roma dönemi Çerçili oda mezarları ve kült sahasında gerçekleştirilen çalışmalarda mezar odalarında, kurban nişlerinde ve açık hava kült alanında tarihlendirmeyi sağlayacak herhangi bir yazıt veya bezeme benzeri detayın varlığı tespit edilememiştir. Bahsi geçen kurban nişleri, nekropol alanı içi kült alanı, tamamen uygun kaya bloklarının oyulması ile oluşturulmuştur. Nekropol alanının batı giriş kısmının kuzey tarafında bir kaya bloğunun üzerinde nekropol dışında iki kurban nişi bulunmaktadır. Batı ve kuzey olarak adlandırdığımız mezarlar ise doğu-batı uzantılı büyük bir kaya bloğuna oyularak yapılmıştır. Buradaki mezarların açık olanlarında Helenistik ve Roma dünyasında yaygın olarak görülen arcosolium ve klinelerin oluşturulduğu tespit edilmiştir²⁰.

Çerçili Nekropol Alanı'nda tespit edilen önemli mimari unsurlardan biri de tek kaya bloğuna yapılmış iki farklı kurban nişleridir. Roma dönemi toplu veya tekli mezar alanlarında sıklıkla uygulanan kurban nişleri genelde sade bir görüntüye sahiptir²¹. Çerçili Nekropolü'nün batı girişinde tespit edilen tek kaya bloğuna yapılan nişlerin dönemin halkı tarafından mezar ziyaretlerinde kullanılmak üzere tasarlanmış olduğu düşünülebilir.²²

Çerçili mezar odalarının özellikle batı ve batı iç kesimdeki kuzey mezar odalarında; kayanın tabana doğru 1 m kadar derinlikte ve 2 m kadar da kuzey içe doğru oyularak dromoslar oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bundan sonra odaya girişi sağlayan kemerli ana giriş kapılarının yapıldığı anlaşılmıştır. Çerçili Nekropolü'nde oda içleri kayanın doğal yapısına uygun olarak oyulmuştur. Bu odalar 6 m²'den, 20 m²'ye kadar farklı

15 Nevzat Çevik, "Lykia Kitabı" (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021), 163.

16 Rirat Ergeç, *Nekropolen und Gräber in der südlichen Kommagene. Asia Minor Studien 47* (Bonn: Habelt Verlag, 2003), 47.

17 Alois Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien* (Köln: Böhlau, 1967), 92-96; Elisabeth Alföldi Rosenbaum, *Anamur Nekropolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971).

18 Gaziantep'in Nizip ilçesinde Zeugma, Salkım, Oğuzlar, Mehmet Obası, Kızılın, Harmandalı, Sekeli, Mağaracık ve Tatlıcak nekropollerinde çok sayıda arcosoliumlu mezar tespit edilmiştir. Bk. Mehmet Önal, Güler Mahserici, Osman Özgan, Tülay Devecioğlu ve Ramazan Hançerkıran. *Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları* (Gaziantep: Gaziantep İl Özel İdaresi Yayınları, 2007), 260-274.

19 Arcosoliumun kökeni ve mezar yapılarındaki örnekleri için bk. Çelgin, "Termessos Kenti Nekropolleri", 148-151; Aşkın Özdzibay, "Perge Batı Nekropolisi'nden Bir Mezar Yapısı," *Anadolu Araştırmaları XVI* (2002), 493.

20 Rosenbaum, *Anamur Nekropolü*. 10; Çelgin, "Termessos Kenti Nekropolleri" 150-151; Ergeç, *Nekropolen und Gräber in der südlichen Kommagene*, 47; Turgut Hacı Zeyrek, "Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları," *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2) (2007), 117-144; Hüseyin Yaman, "Death in Zeugma: A Survey Of The Tombs," *Anadolu/Anatolia* 45 (2019), 125-168; Rahşan Tamsü Polat, "Karabacak Köyü Kaya Mezarları," *Cedrus* 6 (2018), 347-58.

21 Söğüt, Dağlık Kilikya Bölgesi Mezar Nişleri, 239-240.

22 Donna Carol Kurtz ve John Boardman, *Greek Burial Comtoms* (Londra: Thames and Hudson, 1971).

ölçülerdedir. Odalarda doğu, batı ve kuzey yönlerde duvar tabanlarına *arcosolium* ve klinelerin yapıldığı görülmüştür.²³ Bazı odalarda tahribat sebebiyle bu kısımların yok olduğu anlaşılmıştır. Birkaç odada ise *arcosolium*ların olduğu duvarlar arasında yer alan kayalara aşağıdan yukarıya doğru genişleyen üçgen biçimi verilerek estetik bir bağlantı kısmı oluşturulmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Toprak ile kapalı olan ve üzerlerine zeytin fidanı dikili olan odaların da aynı tarz mimari özelliklere sahip olduğunu tahmin etmek zor değildir. Yine yan yana dizilmiş kuzey mezar odalarının arasında, kaya bloğunun uygun kısmının düzleştirilerek 24 m² ölçülerinde bir kült alanının oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Çerçili Nekropol Alanı'nın tarihi süreç içinde farklı amaçlarla kullanılmış olması, mezar odalarının muhtemelen soyulmuş olması ve yakın çevresinde herhangi bir yazıtın olmaması gibi sebeplerle tarihlendirilmesi oldukça zordur. Tepeobası Nekropol Alanı ve Kaya Oda Mezarları²⁴, Çerçili Mahallesinin güney ucunda bulunan modern mezarlık alanında yer alan höyük ve yine Çerçili Mahallesinin doğusundaki üzüm bağlarının içinde 2009 yılında tespit edilen mozaikler önemlidir. Ayrıca Çerçili Nekropol Alanı'nda incelenen *arcosolium* tipi mezar odaları, 2022 yılında Gaziantep'in Oğuzeli, Yavuzeli ve Araban ilçelerinde yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen ve incelenen *arcosolium*lu oda mezarlar ile tipolojik açıdan benzerlikler göstermektedir²⁵. Çerçili Nekropolü mezarlarına yakın coğrafyada bulunan Adıyaman ili Besni ilçesinde yer alan Yukarı Söğütlü Nekropolü'ndeki *arcosolium*lu mezarlar ile benzer yapıda olduğunu da söylemek mümkündür²⁶. Çerçili Nekropolü'ne yakın coğrafyada bulunan Zeugma oda mezarlarındaki *arcosolium*lu mezarlar da Çerçili Nekropolü'ndeki mezarlar ile benzer yapıdadır²⁷. *Arcosolium*lu oda mezarların MÖ 2. yüzyıl Geç Helenistik dönemden, MS 3. yüzyıla kadar birbirine yakın tarihlenmeleri yapılmıştır²⁸. Adı geçen yerlerdeki *arcosolium*lu nekropoller ile Çerçili Nekropol Alanı'nın benzer özelliklerini göz önünde tutularak MÖ 2. yüzyıl ile MS 1. ve MS 2. yüzyıllar arasına tarihlenmesinin mümkün olabileceğini söyleyebiliriz²⁹.

Amanoslar'ın doğu eteklerinde yer alan İslahiye ve çevresinde 1882 yılından günümüze Eskiçağ ile ilgili çok önemli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen Helenis-

23 *Arcosolium* tipi mezarlar Geç Helenistik dönemden itibaren Roma dünyasının çoğu yerinde olduğu gibi Anadolu'da da tercih edilen bir mezar mimari tipidir.

24 Üngör, "Amanos Dağları Eteklerinde Bir Roma Yerleşmesi ve Tepeobası Nekropol Alanları," 2-30.

25 Adı geçen ilçelerde tespit edilen ve incelenen *arcosolium*lu nekropoller ile ilgili raporlar Kültür Bakanlığına rapor olarak sunulmuş ve yayına hazırlanmaktadır.

26 Yukarı Söğütlü Nekropolü için bk. Zeyrek, "Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları," 117-144.

27 Zeugma Nekropolü mezarları için bk. Yaman, "Death in Zeugma: A Survey of The Tombs," 125-168.

28 Ergeç, *Nekropolen und Gräber in der Südlichen Kommagene*, 30; Zeyrek, "Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları," 117-144.

29 Anadolu'nun farklı yerlerindeki *arcosolium*lu mezarların tarihlendirme çalışmaları için bk. Tamsü Polat "Karabacak Köyü Kaya Mezarları," 347-58.

tik ve Roma dönemleri ile ilgili geniş kapsamlı çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hâlbuki İslahiye ilçe merkezi de dâhil olmak üzere çok sayıda merkez ve bu döneme ait kalıntılar tespit edilmiştir. Bunlar arasında yerleşim merkezleri, tarihî yol ağı, khamosorionlar, arcosoliumlar, lahitler, mozaikler bulunmaktadır³⁰. Bütün bu bulgular Amanoslar'ın doğusunda, Roma döneminde ne denli etkili ve yoğun yaşamın var olduğunu göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. (Proje numarası: SBA-2020-737)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was supported by Erzincan Binali Yıldırım University Scientific Research Projects Coordination Unit. (Project number: SBA-2020-737)

Kaynakça/References

- Akçay, Tuna. "Olba Mezarlık Alanları." *Seleucia 2* (2012): 67-104.
- Akçay, Tuna. "Olba'daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı." *Seleucia IV* (2014): 79-94.
- Akçay, Tuna. *Arkeolojik Veriler Işığında Antik Çağ'da Kurban Ritüeli*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Akçay, Tuna. *Olba'da Ölü Kültü*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, 2018.
- Alkim, Uluğ Bahadır. "Sam'al ile Asitawandawa Arasındaki Yol: Amanus Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyasına Dair Araştırmalar." *Belleten XXIV* 93-96 (1960): 349-396.
- Aydın, Ayşe. "Silifke Müzesi'nden Figürlü bir duvar Nişi Bloğu." *Olba XX* (2012): 407-426.
- Baldıran, Asuman ve Erdener Pehlivan. "Arcosoliumlu Mezarlar Üzerine Değerlendirme: Lykaonia'dan İki Örnek." *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 10 (2022): 153-168.
- Civelek, Aynur. "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri." *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 124 (2007): 71-80.
- Çelgin, Ahmet Vedat. "Termessos Kenti Nekropollerini." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1990.
- Çevik, Nevzat. "Lykia, Pısidia, Pamphylia Kavşağında Termessos'un Uç Kalesi: Neapolis," *Cedrus VI* (2018): 435-451.
- Çevik, Nevzat. *Lykia Kitabı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.
- Doğanay, Osman. *İsaura Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekler*. Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2009.
- Er, Yasemin ve Bilal Söğüt. "Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları." *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 5 (2005): 95-110.
- Ergeç, Rirat. *Nekropolen und Gräber in der südlichen Kommagene. Asia Minor Studien 47*. Bonn:

30 Üngör, "Gaziantep/İslahiye Leçe Bölgesi Oygu Tekne Mezarları," 73-88; İbrahim Üngör, Merve Özyiğit, Beyazıt Söylemez ve Rıdvan Torun, "Gaziantep İli ve İlçeleri Demir Çağları Yüze Araştırmaları," 38. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2023), 299-315.

- Habelt Verlag, 2003.
- Erten, Emel. "Mersin, Silifke, Olba Yüzey Araştırması-2003." 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005, 11-22.
- Gee, Regina. "Form Corpse to Ancestor: The Role of Tombside Dining in the Transformation of the Body in Ancient Rome." *The Materiality of Death: Bodies, Burials, Beliefs*. Ed. Fredrik Fahlander ve Terje Oestigaard. Oxford: Archaeopress Archaeology Yayınevi, 2008, 59-68.
- Katherine, Dunbabin. *The Roman Banquet: Images of Conviviality*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Kortanoğlu, Rıfat Eser. "Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006.
- Kurtz, Donna Carol ve John Boardman. *Greek Burial Comtoms*. Londra: Thames and Hudson, 1971.
- Lindsay, Hugh. "Eating with the Dead: The Roman Funerary Banquet." *Meals in a Social Context: Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World*. Ed. Inge Nielsen ve Hanne Sigmund Nielsen. Aarhus: Aarhus Üniversitesi Yayınları, 1998, 67-80.
- Machatschek, Alois. *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*. Köln: Böhlau, 1967.
- Orthmann, Winfried. "Burial Customs of the 3rd Millennium B.C. in the Euphrates Valley". *Le Moyen-Euphrate, Zone de Contactset d'échanges. Actes du Colloque de Strasbourg, 10-12 Mars 1977*. Ed. Jean-Claude Margueron. Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg, 1980, 97-105.
- Önal, Mehmet, Güler Mahserici, Osman Özgan, Tülay Devecioğlu ve Ramazan Hançerkıran. *Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları*. Gaziantep: Gaziantep İl Özel İdaresi Yayınları, 2007.
- Özdizbay, Aşkı. "Perge Batı Nekropolisi'nden Bir Mezar Yapısı." *Anadolu Araştırmaları XVI* (2002): 483-508.
- Polat, Tamsü Rahşan. "Karabacak Köyü Kaya Mezarları." *Cedrus* 6 (2018): 347-358.
- Ramsay, William Mitchell. "A Study of Phrygian Art, part II." *The Journal of Hellenic Studies* X (1889): 147-189.
- Rosenbaum, Elisabeth Alföldi. *Anamur Nekropolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971.
- Saller, P. Richard. *Patriarchy, Property and Death in the Roman Family*. Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Söğüt, Bilal. "Dağlık Kilikya Bölgesi Mezar Nişleri." *Olba VII Özel Sayı* (2003): 239-260.
- Toynbee, Jocelyn Mary Catherine. *Death and Burial in the Roman World*. New York: Ithaca, 1971.
- Ünal, Ahmet ve Serdar Girginer. *Kilikya-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*. İstanbul: Homer Kitapevi, 2007.
- Üngör, İbrahim. "Amanos Dağları Eteklerinde Bir Roma Yerleşmesi ve Tepeobası Nekropol Alanları." *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7/12 (2015): 2-30.
- Üngör, İbrahim. "Gaziantep/İslahiye Leçe Bölgesi Oygı Tekne Mezarları." *Belgü* 2 (2016): 73-88.
- Üngör, İbrahim, Merve Özyiğit, Beyazıt Söylemez ve Rıdvan Torun. "Gaziantep İli ve İlçeleri Demir Çağları Yüzey Araştırmaları." 38. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2023, 299-315.
- Walther Ruge. "Kilikia." *RE XI I* (1921): 385-389.

Yaman, Hüseyin. "Death in Zeugma: A Survey Of The Tombs". *Anadolu/Anatolia* 45 (2019): 125-168.

Zeyrek, Turgut Hacı. "Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları." *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(2) (2007):117-144.